

Ανθή Αντωνιάδου, Φιλόλογος
Λειτουργός Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**Η διδακτική της Ιστορίας μέσω της αξιοποίησης των παραστατικών και γραπτών
πηγών - Αποθετήριο Ιστορικών Πηγών για την ενότητα της Βυζαντινής Ιστορίας:**

«Ο Ιουστινιανός Α΄ και το έργο του (527-565) –

Η εσωτερική πολιτική του Ιουστινιανού»

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ Α΄. Παραστατικές πηγές

- Η προσωπικότητα του Ιουστινιανού Α΄ (σελ. 2-5)
- Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα (σελ. 6-7)
- Ο Ιουστινιανός και η οικονομία – θρησκεία (σελ. 8-10)
- Δήμοι – Στάση του Νίκα (σελ. 11-13)
- Το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού (σελ. 14-18)

ΜΕΡΟΣ Β΄. Γραπτές πηγές

- Δήμοι (σελ. 19-20)
- Στάση του Νίκα (σελ. 20-21)
- Κωδικοποίηση νομοθεσίας (σελ.21)

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

- Ενδεικτική βιβλιογραφία για τον Ιουστινιανό και το έργο του (σελ. 22)

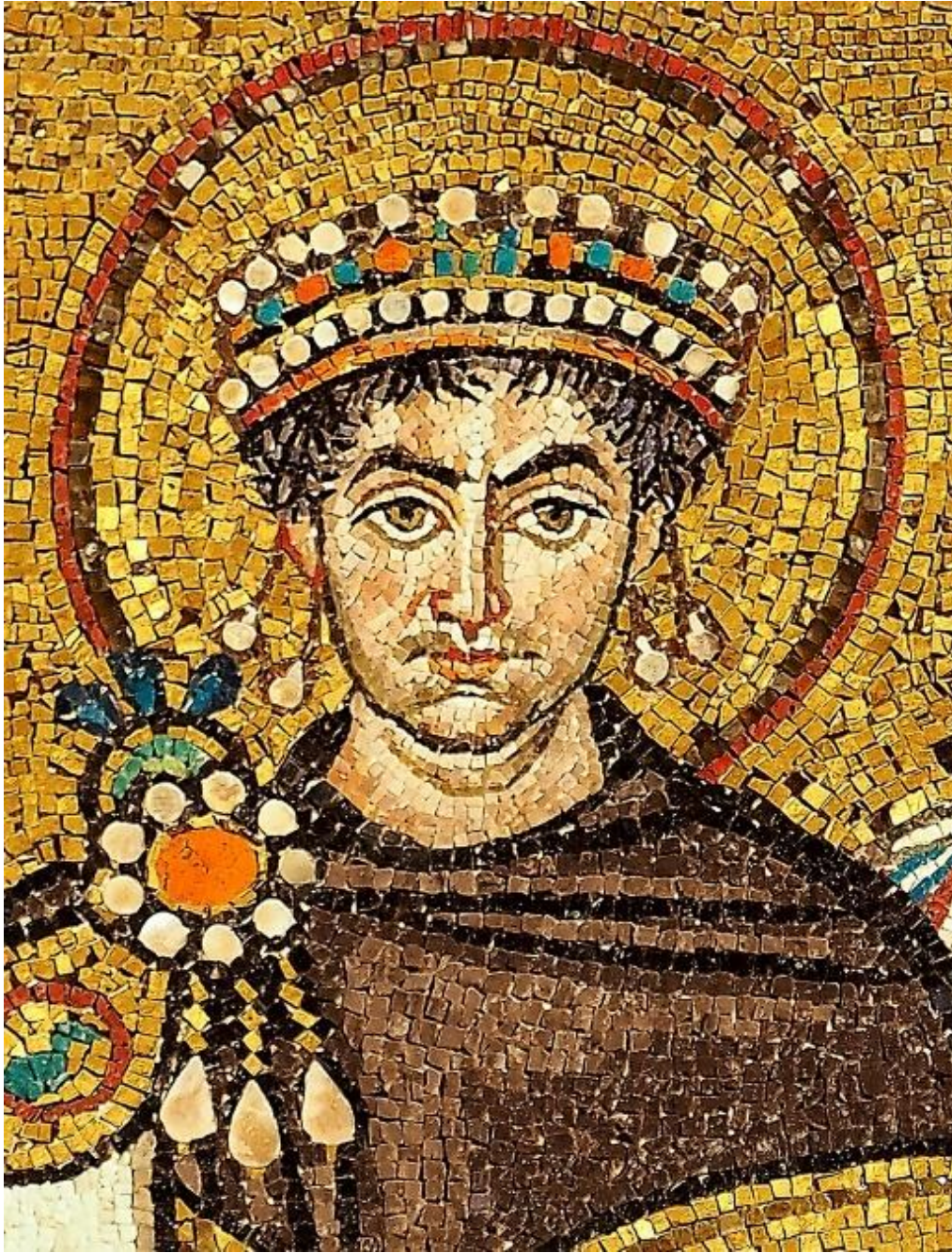
ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

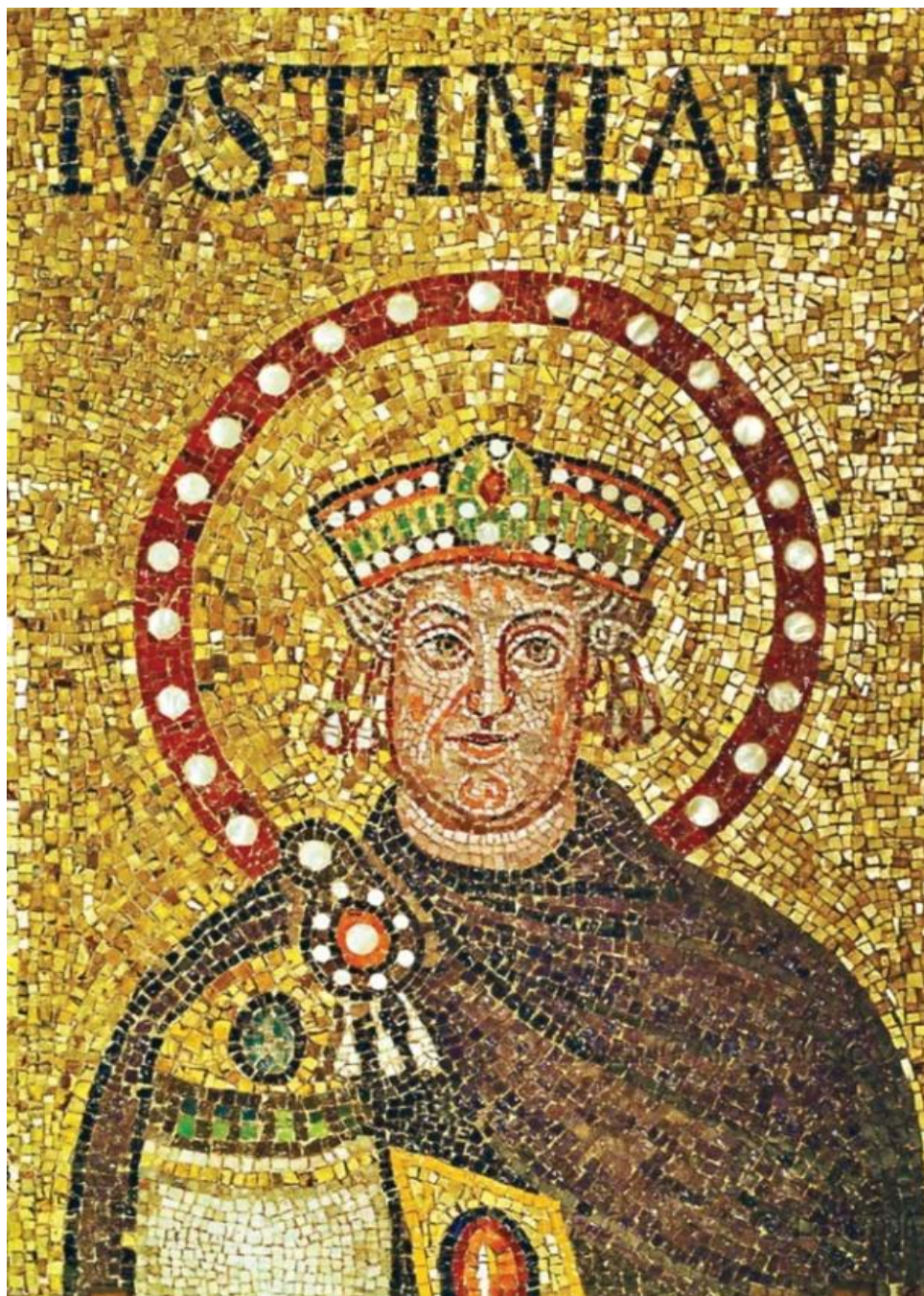
Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός και η ακολουθία του. Ψηφιδωτό από την εκκλησία του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα (Ιταλία). Ο ναός χρονολογείται στα μέσα του 6^{ου} αι. μ.Χ. και αποτελεί μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO.

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός – λεπτομέρεια. Ψηφιδωτό από την εκκλησία του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα (Ιταλία). Ο ναός χρονολογείται στα μέσα του 6^{ου} αι. μ.Χ. και αποτελεί μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO.

Απεικόνιση του Ιουστινιανού σε προχωρημένη ηλικία. Ψηφιδωτό που χρονολογείται στον 6^ο αι. μ.Χ. από τον παλαιοχριστιανικό ναό του Αγίου Απολλιναρίου του Νέου στη Ραβέννα (6ος αι.)

Απεικόνιση του Δαβίδ που «δανείζεται» τη μορφή του Ιουστινιανού (μέσα 6ου αι.). Ψηφιδωτό από την Μονή του Όρους Σινά (Αίγυπτος) που ανεγέρθηκε επί βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού, ανάμεσα στο 527 και 565 και αποτελεί μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO.

Υπατικό δίπτυχο από ελεφαντόδοντο. Έργο του 521 μ.Χ., προέρχεται από εργαστήριο της Κωνσταντινούπολης. Φαίνεται πως ο Ιουστινιανός παρουσίασε το δίπτυχο σε μέλος της ρωμαϊκής συγκλήτου, αναγγέλλοντας την εκλογή του ως ύπατος, το υψηλότερο αξίωμα του ρωμαϊκού κράτους, λίγα χρόνια προτού γίνει αυτοκράτορας. Βρίσκεται στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης (Νέα Υόρκη). Η επιγραφή του κειμένου έχει σκαλιστεί σε μεγαλογράμματη λατινική γραφή, έχει δε ως εξής:

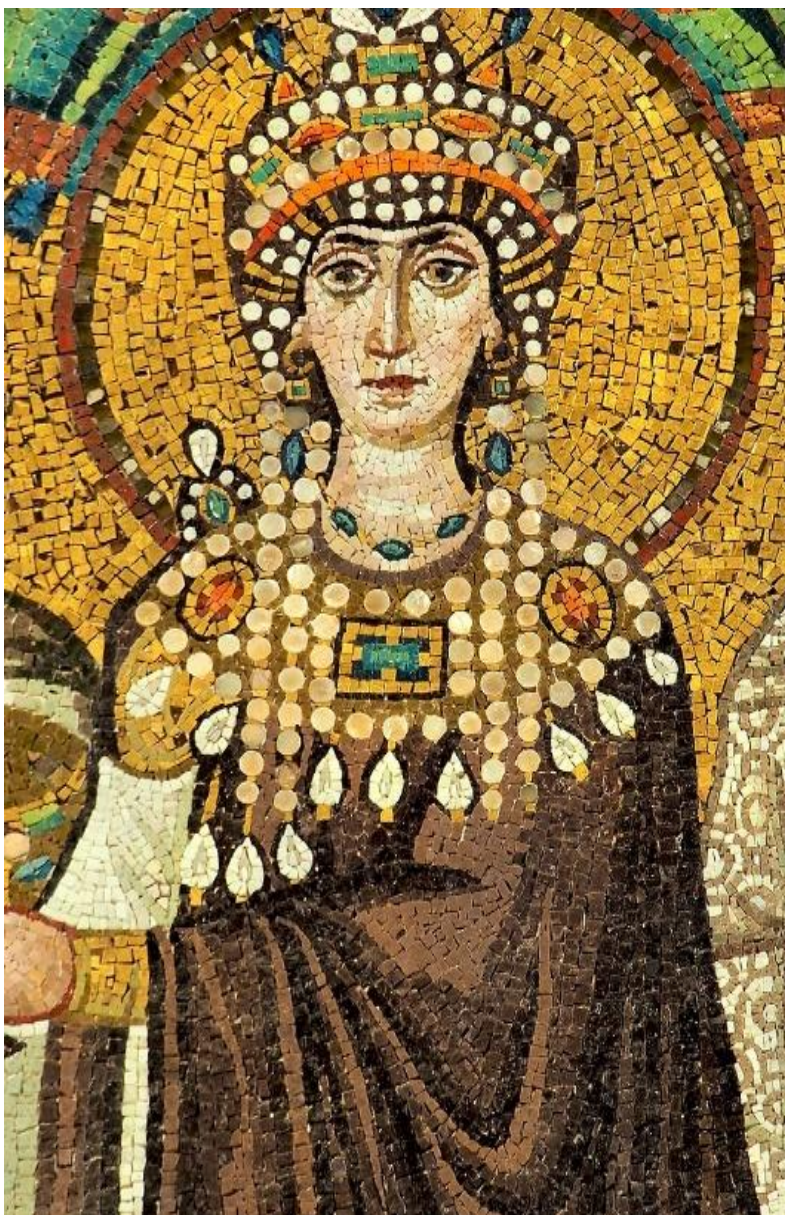
(FL[avius] PETRVS SABBAT[ius] IVSTIN[ianus] V[ir] I[n]L[ustris]) COM[es] MAG[ister]
EQQ[uitum] ET P[editum] PRAES[entalis] ET C[onsul] ORD[inarius].

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα (500 – 548) και η ακολουθία της. Ψηφιδωτό από την εκκλησία του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα (Ιταλία). Ο ναός χρονολογείται στον 6^ο αι. μ.Χ. (ξεκίνησε να κατασκευάζεται το 547 μ. Χ.) και αποτελεί μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO.

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα – λεπτομέρεια. Ψηφιδωτό από την εκκλησία του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα (Ιταλία). Ο ναός χρονολογείται στον 6^ο αι. μ.Χ. (ξεκίνησε να κατασκευάζεται το 547 μ. Χ.) και αποτελεί μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO.

Χρυσό νόμισμα (σόλιδος) του Ιουστινιανού Α' (527-565). Εκδόθηκε σε νομισματοκοπείο στην Κωνσταντινούπολη. Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. μ.Χ. Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο. Στον εμπροσθότυπο απεικονίζεται ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός φορώντας στρατιωτική ενδυμασία – θώρακα και αυτοκρατορική στολή. Στον οπισθότυπο απεικονίζεται ένας Άγγελος με σταυρό και σταυροφόρο σφαίρα.

Χρυσό νόμισμα (σόλιδος) του Ιουστινιανού Α' (527-565). Εκδόθηκε σε νομισματοκοπείο στην Κωνσταντινούπολη. Χρονολόγηση: 6^{ος} αι. μ.Χ. Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα. Στον εμπροσθότυπο απεικονίζεται ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός φορώντας στρατιωτική ενδυμασία – θώρακα και αυτοκρατορική στολή, κρατώντας σταυροφόρο σφαίρα. Στον οπισθότυπο απεικονίζεται ένας Άγγελος με σταυρό και σταυροφόρο σφαίρα.

Ψηφιδωτή σύνθεση που παριστά τέσσερεις μορφές. Στη μέση κάθεται σε θρόνο η Θεοτόκος με τον Χριστό βρέφος στην αγκαλιά της. Στα αριστερά ο ιδρυτής της πρωτεύουσας, ο Κωνσταντίνος, της προσφέρει ομοίωμα της Πόλης. Από την δεξιά πλευρά εμφανίζεται ο Ιουστινιανός, ο ιδρυτής της Αγίας Σοφίας, να της προσφέρει ομοίωμα της εκκλησίας. Ψηφιδωτό από το ναό της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, που χτίστηκε από το 532 – 537 μ.Χ. Το ψηφιδωτό χρονολογείται περίπου στο 10^ο αι. μ.Χ.

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός προσφέρει στη Θεοτόκο ομοίωμα της εκκλησίας της Αγίας Σοφίας, ως ο ιδρυτής της. Διακρίνεται η επιγραφή «ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Ο ΑΟΙΔΙΜΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ». Λεπτομέρεια από ψηφιδωτό από το ναό της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, που χτίστηκε από το 532 – 537 μ.Χ. Το ψηφιδωτό χρονολογείται περίπου στο 10^ο αι. μ.Χ.

Ψηφιδωτό δάπεδο που κοσμούσε από βυζαντινή οικία στην Τρίπολη (σημερινή Τουρκία) που απεικονίζει αρματοδρομίες στον ιππόδρομο.

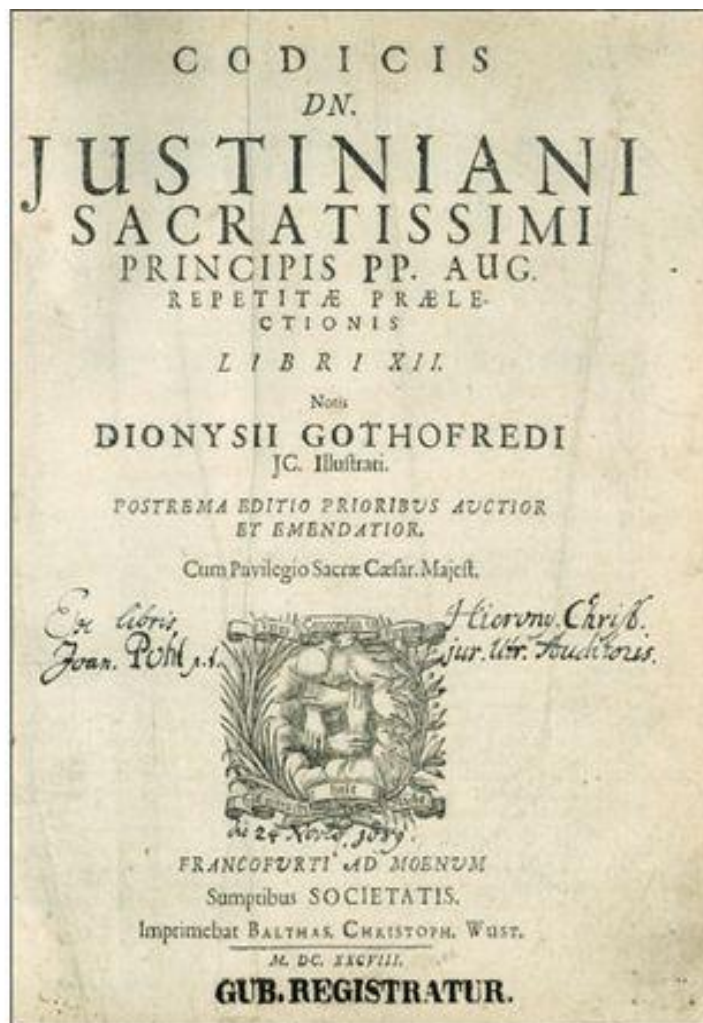

Ηνίοχοι αρματοδρομιών, οι οποίες διεξάγονταν στον ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης. Τα χρώματα των στολών των ηνιόχων στις αρματοδρομίες, δήλωναν τον Δήμο για τον οποίο αγωνίζονταν. Υπήρχαν οι Λευκοί, οι Ερυθροί, οι Βένετοι και οι Πράσινοι.

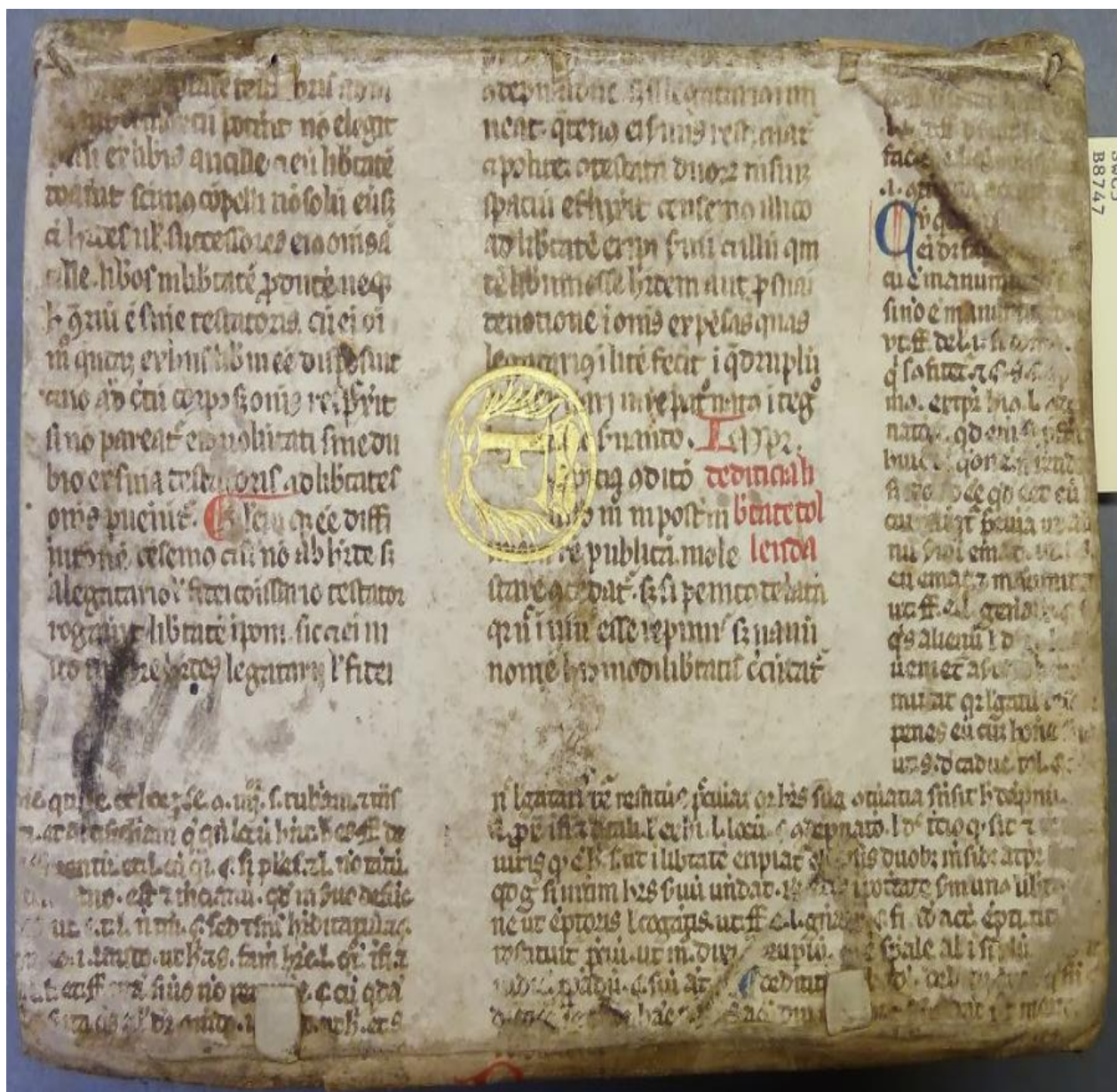
Ψηφιδωτό δάπεδο που κοσμούσε οικία του 3^{ου} αι. μ.Χ., Εθνικό Ρωμαϊκό Μουσείο, Ρώμη.

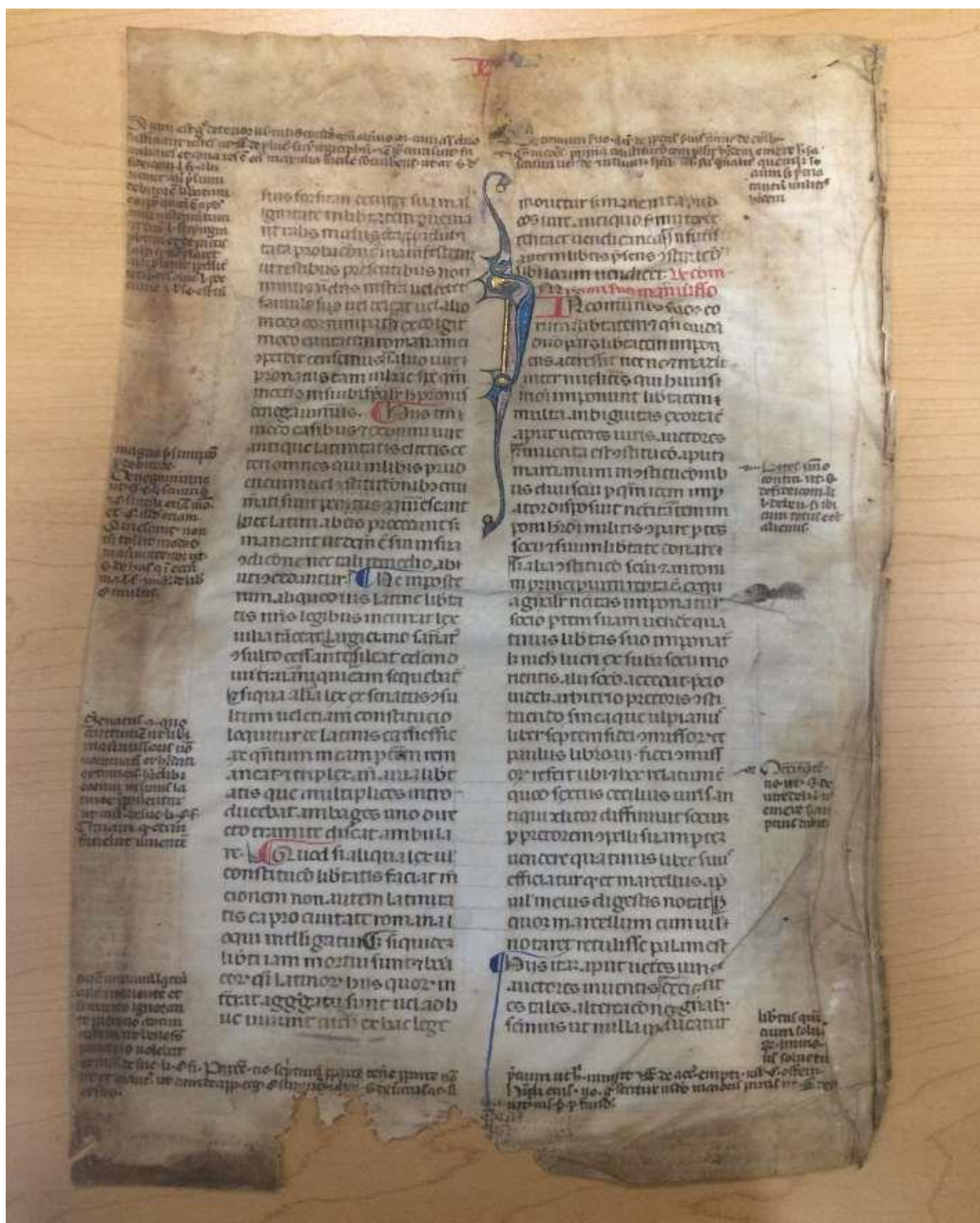

Ο Κώδικας του Ιουστινιανού (Λατινικά Codex Justinianus) αποτελεί μια σημαντική συλλογή νόμων που καταρτίσθηκε υπό την αιγίδα του Ιουστινιανού Α', αυτοκράτορα του Βυζαντίου.

Πρώιμο φύλλο περγαμηνής από αντίγραφο του Κώδικα του Ιουστινιανού.

Χειρόγραφο κείμενο του Κώδικα του Ιουστινιανού. Αντίτυπο του 1300 στη νότια Γαλλία, ενδεχομένως στην Αβινιόν. Η σελίδα εμφανίζει το τμήμα VII: 6: 4 έως VII: 7: 1β του πλήρους κειμένου σχετικά με την «κατάργηση της Λατινικής και την ενσωμάτωσή της στην Ρωμαϊκή Ιθαγένεια».

Οι Εισηγήσεις και ο Πανδέκτης (Λατινικά Institutiones et Digestae), αποτελούν συλλογές νόμων που καταρτίσθηκαν υπό την αιγίδα του Ιουστινιανού Α', αυτοκράτορα του Βυζαντίου. Στην εικόνα έκδοση του 1583 (ed. Gothofredus).

18

Μέρος Β'.

Γραπτές Πηγές

Δήμοι

Οι Δήμοι ήταν δημοτικές οργανώσεις του λαού της πρωτεύουσας και ο καθένας τους είχε πολιτικό και στρατιωτικό τμήμα. Παράλληλα ήταν και ιπποδρομιακές φατρίες [...]. Ο λαός της Κωνσταντινούπολης, που είχε ιδιαίτερη προτίμηση στις αρματοδρομίες, ήταν ενταγμένος, στο σύνολό του σχεδόν, στους Δήμους. Στα χρόνια του Ιουστινιανού οι μεγάλοι Δήμοι ήταν δύο· Οι Βένετοι (γαλάζιοι) και οι Πράσινοι. Μέσα στα καθήκοντά τους, εκτός από τη φροντίδα για την οργάνωση και τη διεξαγωγή των αρματοδρομιών, ήταν να βοηθούν στην κατασκευή δημοσίων έργων και να παίρνουν μέρος στην αντιμετώπιση εχθρών, αν παρουσιαζόταν ανάγκη. Με την παρουσία των δήμων, δηλαδή των οργανωμένων ομάδων του λαού, ο ιππόδρομος απέκτησε μια ιδιαίτερη πολιτική σημασία. Εκεί ο λαός αποδεχόταν με επιδοκμασίες την εκλογή του νέου αυτοκράτορα, που παρουσιαζόταν στο αυτοκρατορικό θεωρείο, διατύπωνε με τους εκπροσώπους των Δήμων τα παράπονά του και πολλές φορές αποδοκίμαζε κακούς αυτοκράτορες και ασκούσε κριτική για την πολιτική τους γενικά. Οι Δήμοι δηλαδή είχαν γίνει “συστατικό στοιχείο της πολιτείας.

Λάμπρου Τσακτοίρα-Ζαχαρία Ορφανουδάκη-Μαρίας Θεοχάρη,

Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983, 107

Οι Δήμοι κάθε πόλης ήταν διαιρεμένοι σε Πράσινους και Βένετους. Δεν πάει όμως πολύς καιρός που άρχισαν να σκορπίζουν τα χρήματά τους για χάρη των ονομάτων και των θέσεων που καταλάμβαναν οι θεατές στον Ιππόδρομο, να εκθέτουν τον εαυτό τους στις πιο οδυνηρές κακώσεις και, το αποκορύφωμα, να πεθαίνουν χωρίς δισταγμό με τον πιο ατιμωτικό θάνατο. Συνάπτουν μάλιστα και μάχες με την αντίπαλη μερίδα, χωρίς να ξέρουν καλά-καλά γιατί ριψοκινδυνεύουν, αν και είναι βέβαιο ότι, ακόμη κι αν νικήσουν τους αντιπάλους τους στη μάχη, θα οδηγηθούν αμέσως στη φυλακή και θα εκτελεστούν, αφού βασανιστούν με το χειρότερο τρόπο. Έτσι φυτρώνει στη ψυχή τους το μίσος για τους άλλους χωρίς σοβαρή αιτία και αυτή η έχθρα διαρκεί αιώνια καταλύοντας κάθε είδους κοινωνική σχέση και εξ αίματος συγγένεια, αλλά και το δεσμό της φιλίας, ακόμη κι όταν οι οπαδοί των αντίπαλων χρωμάτων είναι αδέρφια ή κάτι παρόμοιο.

Προκοπίου Καισαρέως, Υπέρ των Πολέμων, βιβλίο Α', 24 , εκδ. Haury (μετάφραση).

Στην Κωνσταντινούπολη υπήρχαν τέσσερεις δήμοι: Οι πράσινοι, οι Βένετοι, οι Λευκοί και οι Ρούσσιοι. Κάθε δήμος είχε δικό του έμβλημα και δικό του χρώμα. Οι δήμοι, σε περίοδο ειρήνης φρόντιζαν τους δημόσιους κήπους, συντηρούσαν τα τείχη, έπαιρναν προληπτικά μέτρα για τις πυρκαγιές και υπερασπίζονταν την πόλη σε περίοδο πολέμου.

Θεοφάνης, Χρονογραφία, μετάφραση

Στάση του Νίκα

Ο λαός, που στέκονταν σε άτακτη μάζα, όταν είδε θωρακισμένους στρατιώτες, που είχαν αποκτήσει μεγάλη δόξα για ανδραγαθία και είχαν μεγάλη πολεμική εμπειρία, να τρέχουν και να χτυπούν με τα ξίφη τους, τράπηκαν σε φυγή. Τότε ακούστηκαν δυνατές κραυγές, όπως ήταν φυσικό, και ο Μούνδος, που βρισκόταν εκεί κοντά και βιαζόταν να μπει στη μάχη (γιατί ήταν τολμηρός και δραστήριος), αλλά οι περιστάσεις τον έκαναν να απορεί για το τι πρέπει να κάνει, βλέποντας τον Βελισάριο να μπαίνει στον αγώνα, έκανε και αυτός επίθεση στον Ιππόδρομο από την πύλη που λέγεται Νεκρή. Και τότε οι στασιαστές, που βρίσκονταν γύρω από τον Υπάτιο, χτυπιούνταν αμείλικτα και από τις δύο μεριές και κατατροπώνονταν. Όταν η φυγή γενικεύτηκε και η σφαγή του λαού πήρε μεγάλη έκταση, ο Βοραΐδης και ο Ιούστος, ανιψιοί του Ιουστινιανού, χωρίς κανέναν να τολμά να τους εμποδίσει, κατέβασαν από το θρόνο τον Υπάτιο και τον οδήγησαν στο βασιλιά μαζί με τον Πομπήιο. Εκείνη την ημέρα σκοτώθηκαν περισσότεροι από τριάντα χιλιάδες άνθρωποι.

Προκοπίου Καισαρέως, Υπέρ των Πολέμων, βιβλίο Α', 24 , εκδ. Haury (μετάφραση).

Όσο καιρό οι Δήμοι φιλονικούσαν μεταξύ τους υπερασπίζοντας ο καθένας τα δικά του χρώματα, κανείς δεν ενδιαφερόταν για την κακή διοίκηση του Ιωάννη Καππαδόκη και του Τριβωνιανού (συνεργατών του Ιουστινιανού). Όταν όμως συμφιλιώθηκαν και επαναστάτησαν, τότε αυτούς τους δύο έβριζαν φανερά σ' όλη την πόλη και τους αναζητούσαν για να τους σκοτώσουν. Γι' αυτό και ο Ιουστινιανός επειδή ήθελε να ηρεμήσει το λαό, απομάκρυνε αμέσως και τους δύο συνεργάτες του από την εξουσία. Και διόρισε έπαρχο της αυλής έναν ευγενή το Φωκά, άνθρωπο πολύ συνετό, που από τη φύση του αγαπούσε το δίκαιο, ενώ τοποθέτησε στη θέση του κοιέστορα (=ανώτατου δικαστικού άρχοντα) το Βασιλείδη, που ήταν γνωστός για τον καλό του χαρακτήρα και δοκιμασμένος. Αλλά παρά τις αλλαγές αυτές η στάση εξακολουθούσε με αμείωτη ένταση.

Προκοπίου Καισαρέως, Υπέρ των Πολέμων, βιβλίο Α', 24 , εκδ. Haury (μετάφραση).

Όποιος γεννήθηκε, αναπόφευκτα θα πεθάνει. Στο βασίλειο όμως είναι αδικαιολόγητη η φυγή. Εγώ δε θα μπορούσα να ζω χωρίς την πορφύρα, ούτε επιθυμώ να ζήσω την ημέρα που δε θα με

αποκαλούν βασίλισσα. Εάν λοιπόν εσύ, βασιλιά, θέλεις να σωθείς, μπορείς: Και χρήματα πολλά έχουμε, και θάλασσα και πλοία. Σκέψου όμως μήπως, στο μέλλον, μετανιώσεις που σώθηκες φεύγοντας, αντί να μείνεις εδώ και να πεθάνεις. Διότι σε μένα αρέσει κάποιος λόγος παλαιός, που λέει ότι είναι καλό να πεθαίνει κανείς βασιλιάς.

Προκοπίου Καισαρέως, *Υπέρ των Πολέμων*, βιβλίο Α', 24 , εκδ. Haury (μετάφραση).

Βγήκε τότε ο Ναρσής ο κουβικουλάριος (διοικητής της προσωπικής φρουράς του αυτοκράτορα) στον ιππόδρομο και κατόρθωσε να πάρει με το μέρος του μερικούς από τους Βένετους, εξαγοράζοντάς τους με χρήματα. Κι αυτοί άρχισαν να φωνάζουν: «Ιουστινιανέ Αύγουστε, συ νικάς. Κύριε σώσε το βασιλιά Ιουστινιανό και τη βασίλισσα Θεοδώρα». Τότε το πλήθος διασπάστηκε και οι στασιαστές άρχισαν να χτυπιούνται μεταξύ τους.»

Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, μετάφραση

Κωδικοποίηση νομοθεσίας

Ο Ιουστινιανός, επειδή βρήκε τους νόμους σκοτεινούς λόγω της ανεπίτρεπτης πληθώρας τους και σε εμφανή σύγχυση εξαιτίας των αντιφάσεών τους, τους απάλλαξε από την αταξία των απατηλών λέξεων. Παραμέρισε τις αποκλίσεις τους και τους έδωσε διαρκή ισχύ.

Προκόπιος, *Κτίσματα Ι 1*, έκδ. O. Veh, Μόναχο 1977, 18-19.

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Ενδεικτική βιβλιογραφία για τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό και το έργο του

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. VII: Πρωτοβυζαντινός Ελληνισμός, Πρωτοβυζαντινοί Χρόνοι, Αθήνα (Εκδοτική Αθηνών, 1978)

Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό Κράτος*, Θεσσαλονίκη (Βάνιας, 2001)

Εμ. Α. Καλδέλλης, Η. Αναγνωστάκης, *Ο Ιουστινιανός πίσω από τον αυτοκράτορα*, Αθήνα (Εφ. Καθημερινή – Σειρά «Ηγέτες», 2014)

Georg Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τομ. Α', μετάφρ. Ι. Παναγόπουλος, Αθήνα (Πατάκης 2012)

W. Treadgold, *Βυζάντιο: Επίτομη Ιστορία*, μετάφρ. Γ. Λεβενιώτης, Θεσσαλονίκη (Θύραθεν 2007)